

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ԱՇԽԱՐՀԱՅՈՅՑ ԱՄԵՆԱՅՆ ՏԻԵՉԵՐԱՅ

Ոսկիփորիկ ԼԹ. Էջ 282-306:

յս աշխարհացոյց է ամենայն տիեզերաց, Հայոց և Հռոմաց և ամենայնին:

Նախ քան զամենայն խնդրես, յուրք եղեալքս զլին, և ապա զի նըմանէ եղեալքս. զի թէպէտ արարածքս պատճառ լինին զիտութեան արարչին, զի արարածովքս ճանաչի արարին ըստ Պաւլոսի թէ « Անբերեցիք նորա ի ըսկըզբանէ արարածովս իմացեալ ճանաչի », և ըստ Գալթի թէ « Երկինք պատմեն զիառս Աստուծոյ », այլ առանց զիտութեան արարչին՝ անօգուտ է զիտութիւն սոցա. զի արարածովքս ճանաչեն զարարին, յայնժամ կարի գեղեցիկ է քննութիւն զոյնցս:

Արդ, ինքն Աստուած պատճառ է. և ինքն է բնութեամբ բարի և միայն իմաստուն: Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգի. Հայր ծնող, Որդին ծնունդ է Հօրէ, նախ քան զյաւիտեանս, և Սուրբ Հոգին բխումն ի Հօրէ անսկզբնաբար: Մի բնութիւն է երկոյ անձանց, անձամբ և անուամբ յատկացեալ և էութեամբ միացեալ, զուգափառ և համապատիւ. մի աստուածութիւն և մի կամբ և մի թաղաւորութիւն: Ոչ կամեցաւ ինքն միայն վայելել զիւր առաւ բարին, այլ չարեակալ սիրով իւր բարի կամացն և գոյացոյց վարարածս, զիմանալիս և զգալիս. և է ինքն միայն անեղ, յետ նորա՝ ամենայն եղակաւոր են:

Նախ խորանն անմատոյց, ուր կոյ ավտոռն աստուածութեան, ի վերոյ է

քան զամենայն էութիւն. ուր որ կարէ եղական արարած՝ մտաւել կամ մտանել ի խորանն տն, ապ ինքն միայնակ սուրբ երրորդութիւնն, բնակեալ ի ըստ անմատոյց: Եւ յետ նորա հրեշտակաց կոյսանքն. նախ Սթուոնց դասուց, Սերորէիցն և Քերորէիցն, որ Ֆանապաղ կան ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, զի տեսանն զվառարն Պաւլոսի և տապաւածութեան, և կապեալ կան ի սէր նորա, և ոչ կամին զհեռանալն ի նմանէ. ոչ տեղական հաստումն, այլ կալմամբ և սիրով, զի անմարմին բնութեանն տեղի ոչ տալի. այլ տեղի նոցա կամին և սէրն, զի ուր և կամին անց լինին. և այս երեք դասս տեղեալ և փառք մի են: Եւ յետ նոցա՝ Տէրութեանց, Զօրութեանց, Խշկանութեանց, զառքն միջին քահանայապետութեանց. և յետ սոցա՝ Պետաց և Հրեշտակապետաց և Հրեշտակաց դասն, վերջին քահանայապետութեանց Այս վեց դասը՝ զանապառն (են) տեղեալ և փառք. ոչ բնութեամբ, զի բնութիւն մի է ամենեցուն, այլ փառք զանապառնն. որպէս մարդիկ՝ ումնեբեան մի են բնութեամբ, այլ փառք զանապառնն. զի ամն թաղաւոր է և ամն խխան և ամն քաղաքապետ, և (որ) ըստ կարգիւ է կոյսանք նոցա լուսեղն երկինքն՝ որ հաստատուն կայ և անշարժ. և ապա ինքն կամարն հաստատեալ բանիւ արարչին, և նա չարմի անգազար՝ ըստ նմանութեան անուի. և կս

չի տա առաջին շարժումն։ Եւ յետ սորա՝ հաստատութեան երկինքն, որ տնի անթիւ առտեղս, որք զնդաձև շարժին՝ որպէս զըզոր ձիթահանուց՝ ի վերայ երկու բևեռ աստեղաց. և ի քսան և չորս փամփ՝ մի անգամ՝ շարժի։ Եւ յետ սոցա եօթն մուրազանաց գօտին, որ իւրաքանչիւր ի նոյանէ ունի մի մուրազան. ուր վերինն է Երեւան, Լուսինթաղն, Հրատն, Արեգակն, Լուսնաբերն՝ որ է Արտեմիակն, փայլածուն և Լուսինն՝ ի ներքոյ, ամենայնի, զոր արյազդիքն տնուն կոչեն սոյա. Զոհան, Մուշկարին, Շաման, Մարեխն, Զարհան, Աւտարիտն, Ղամարն։ Եւ ապա յետ սոյա չորս տարերւն, որ զնդաձև պատեալ են զմիմեանս։ Աւաջին բոլորաթիւթիւն՝ հրոյն, որ պատեալ ունի զամենայն տարերս. և ապա օղն, և ապա Զուրն, և ապա երկրա՝ ի ներքոյ ամենայնի և ի մէջ ամենեցուն։ Եւ զերկիր՝ զի անշարժ կոյ՝ այլայլական տարր Աստուած, զի մի աստուածութեան կտրծիս տացին, վասն պիտոսիցն՝ որ ի նմանէ բխէ։ Եւ երկինքն՝ զի անապական է՝ շարժական արար Աստուած, զի մի վասն անապականութեանն Աստուած համարեացին. այլ և շարժականէն զշարժալն իմացին, որ անշարժ դորով՝ շարժէ զարտրածս ի կեանս ի փրկութիւն. զի զգալի բնութիւն ոչ շարժի յինքնէն, որպէս բզբար ջրագացին, այլ յայլմէ. ինքն անշարժ բնութիւն է օ։

Եկեացուք յերկիր. այլ նախ տեսցուք զի կիրիկնաձև է աշխարհս, բաւոր և բաւանկիւնի. և դրախան Ալաւան ի վերայ երկրի է՝ ի բարձրաբերձ բեմիւ, և չորս իւր պատեալ է զդրախտն և զյամբն երկրիս. նախ Ովկիանոս ծովն և Լեւիտիան ձուկն, ընդդէմ կալով կահականցն Ովկիանոս. և ի կողմն արեւմտից զտուան և զգլուխն ի միատեղ է եղեալ։ Եւ ապա Քեօնոս կողին, զի և նա բոլորածիր կողի է ի մէջ երկու ծովուն։ Այլ Ովկիանոս ոչ գոյ կենդանի՝ բաց ի Լեւիտիանէն, և ամէն օր երեք մեծ վիշապ ձուկ՝ կերա-

կուր առաքէ նմա Աստուած. զի ծովն այն հարթայտառակ է և նաւ ոչ կարէ գնալ ի վերայ նորա։ Այլ ի կողմն արեւմտից՝ պատառեալ է զՔեօնոս կողին, և իբրեզ գրեւ գոյ առ Ովկիանոս ծովէն և ի նմանէ լցուի։ Անդնդական ծովն բնակին կենդանիք, և նաւորքք զնան ի վերայ նորա։ Եւ Անդնդական ծովէն՝ բաժանի դէմ Հերակլեոյ առ ձառին, և որպէս զլայնախոս դետ գոյ յառաջ. և ի նմանէ կազմի Միջոցալարահիս ծովն. զի և նա որպէս զբոլորածիր պատեալ է զմիջոյ աշխարհիս, այլ ոչ հաւատալ, որպէս զի՝ գոյ տեղի զի ցամաք է, և ոչ են կցեալ յիրար։ Զի ի հիւսիսոյ կողմանէ Հոռոմոց ծովն Պոնդոսիւ, և հասանէ ի կովկաս լեռն, ուր պարիսպն է Ալեքսանդրի, և ապա Կազրից ծովն՝ յարեւելից կողմանէ պատէ և գոյ մնա ի յերկիրն Պարսից. և ապա Հնդկաց ծովն հասանէ ի Կարքեզոն կղզին։ Եւ ապա Եգիպտոսի ծովն գոյ հասանէ յարեւմտեան կողմանէ ի Բիւզանդիան. և յայլ սահմանս նորա, մինչև ցիլուսաց աշխարհն։ Եւ ի յայդ ծովէն բաժանի բազում խորշս ծովաց, և կղզիք բազում. ի կողմն արեւմտից՝ Կիպրոս և Կրիտէս, Սիկիլիա և Պադանա և Բոտոտո կղզին, և այլք. և ի կողմն հարաւոյ՝ Փարիսեոն կղզին և Շիրմաւրան քաղաքն, որ է Հրմուզ ի մէջ ծովի, ուստի պատառական մարգարիտն ելանէ։ Իսկ ցամաք երկիրս բաւ ուղիղ զբժից յարեւելից յարեւմտաւ երեք բաժանի. կողմն հարաւոյ՝ Լիւրա կոչի, միջոյ աշխարհն՝ Ասիա ասի, և հիւսիսոյ կողմն՝ Եւրոպիա։ Իսկ Հայաստան աշխարհս խառնեալ է Ասիոյ և Եւրոպիոյ. սկսեալ նախ ի Դրանէ Հոնաց, որ է դուռն Ալանաց՝ երկաթի, զոր Կեալ է Ալեքսանդր Մակեդոնացի. զի նա ժաղովաք յամենայն ազգաց զիաւնաբիւ և զհաճահաստան, զսեպ և զկաղս, զկոյրս, զգոյս և զյնաստկարս, և տարեալ ի կողմն հիւսիսոյ բնակեցոյց, և պարտեալ սմարացոյց, և եգդուռն երկաթի. և մարգարէացոյս ի վերայ դրանն, թէ յորժամ յետին դա-

բէն անցանի ութհորիւր վաթսուն և չորս ամբ, անկանի դուռն այն. և ելաւ նեն քսան և չորբ թագաւորք և ապա կանեն դաշխարհս. Աճուճաց և Բաճուճաց ազգ կոչեցեալ, զոր Աւետարանիչն Յովհաննէս Գոգ և Մագոգ ասէ, վասն անթիւ բազմութեանն:

Ալիօն քաղաքն յարեւելք է, ուր կանայք նստէին թագաւորք, որ Ամաղունից աշխարհ անուանի, զոր ոչ կարաց տունուլ Աղեքսանդրն Մակեդոնացի: Գուգարացիք Շաբի է. Ալանք՝ Շրուան է, որ ասորուշան շինեցաւ և կոչեցաւ Շրուան և Շամախի: Աւտա՝ ի մտից կայ Երասխայ, ի մէջ Արցախայ և կուր գետոյ, որ է Քուռ գետն՝ զոր Աղուանքն ունին, ուստի էր Աւտայ՝ իշխանն Տըրգատայ, ուր մեծ եկեղեցին է ամարասուն, ուր կան նշխարքն Գրիգորի Աղուանից կաթողիկոսին, Սըրցախ՝ խաչէք է. և ի յԱրցախ սուրբ ուխտն Դիլդախայտն, Դիլդայ է և վարանդայ: Գաւնձակ՝ Կանջայ է, իւր վիճակովն և Զակամաջն՝ մինչև ի դաշտն Գաղայ. և կան ի նմա սուրբ ուխտն Խորանաշատ, և Եղիշէ առաքելոյն աթոռն է: Գանձասար՝ ուր կայ գլուխ սուրբ կարապետին: Գարդման գաւառն՝ Քարթմանիկ է, ուր կայ գերեզմանն Յոհաննէս վարդապետի Մայրադուստուն: Մեծ Սիւնիս և փոքր Սիւնիս, ուր կայ սուրբ աթոռն Եւստոթէի առաքելոյն, որ կոչի Տաթեւ և Երիծեռ: Նաւանդ, Եւ Բաղաբերդն՝ ուստի էր Յոհաննէս կաթողիկոսն ի Բաղայ, որ հալածեցաւ ի վաստգուրակոսն: Սաթից գաւառն՝ Ծարայ երկիրն է: Գեղամայ՝ Գեղարքունի է, ուր կայ սուրբ ուխտն Մաքենիս. և Սեան կղզին ի մէջ ծովուն, և այլ բազում գաւառք ի կողմին հիւսիսայ՝ որ կոչի Զակամ, ուր կայ սուրբ ուխտն Խորանաշատ, Հոդարծին և Գեւորայ վանքն, ուր աթոռն է Գօշ վարդապետին:

Այրարատեան գաւառն (է) բաղումն: Արշակունիք և Զորն Երասխայ՝ կաղերուան է, ուր կան սուրբ ուխտն Վարդիկ-Հայր և կարմնաձոր, և սուրբ

Թաթլու Անապատն, ուր զթումաս առաջնորդ կացոյց: Անդ է և դաւառն Գարեղնից և Աբեղէնից, և Բերդն Կուպուտ, որ կոչի Արտագէթից. անդ է և Կեչաւրայի քաղաքն և Ծառաքարի վիմափոր քաղաքն, ուր կայ գերեզման Կեչաւուցի Խաչատուր վարդապետին: Եւ Բաան գաւառն սահմանակից է Նըմին: Բագուանդաւանն՝ Բադրանոյ բերդն է, ի վերայ Ախուրեան գետոյն, զոր Երուանդ շինեաց և անդ փոխեաց զաթոռ Հայոց թագաւորացն, և զեղբայր իւր Երուազ՝ ըստմն կացոյց Կըռոցն: Աւանն՝ Գեղայ քաղաք ասէ:

Արագածոտն, Նգաստուն, ուր կան սուրբ ուխտքն Թեղեհիս և Եղիպաւարուշ: Եւ ի միւս կողմանէ երկիրն Կարբոյ, ուր կան սուրբ ուխտն Սաղմոսապանքն, ուր կայ Արագածու Սուրբ-Նշանն, և Օձահալած Սուրբ-Նշանն, և սուրբ Բեւեռն աջի ձեռին, և սուրբ աջն Նախավկային, և սուրբ կողքն՝ սուրբ կարապետին՝ որ ի վերայ արտին է ի կենաց փայտէն՝ ուր արիւնն Քրիստոսի ներկեալ է: Աստուածընկալ Սուրբ-Նշանն Գոռու Սուրբ-Նշանն, Տէրաւնա կան Սուրբ-Նշանն: Ս. Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին աջն, սուրբ Յակոբայ Տեառնեղբորն մատն. և գերեզման Աւանատիս վարդապետին, որ ի հայցմանէ և ի խնդրածոյ նորա, ամառնային եղանակին՝ լոյսն վառի ի վերայ սուրբ խաչին, որ զգալի աչք տեսանի՝ ի պործանս հայկազնի: Եւ Յովհաննայ վանք, ուր կայ վարչամակն Քրիստոսի, և Տիեզերալանքն, լրջակապուտ ակն Սուրբ-Նշանն, և Գոշկայ վանքն և խաչի վանքն. այլ և զիւրն Մուղնի՝ Սուրբ Գէորգն, ուր կայ ծնուն և դադան և տկանջն և արիւնն սուրբ Գէորգոյ զօրավարին. և այլ բազում վանք:

Իսկ ի հիւսիսայ կողմանէ Արագածոյ է երկիրն Շիրակայ, յորում է մայրաքաղաքն Անի, աթոռ Բադրատունեաց թագաւորացն: Զորոյ գետն յԱնի է. և Շիրակ գաւառն՝ ուր կան սուրբ ուխտքն Հոռումս և Մարմաշէն և Դաքաւանք և Հառիճա, և այլք բազումք:

կարոյ երկիրն և քաղաքն յԱնու երկիրն է. վանանդոյ է կառուցեց Ղեւոնդ վարդապետն. Գողթանն և վանանդ ուրիշ է. եւ 'ի դաշան Այրարատեան' է սուրբ Էլմիածինն, որ է վաղորդապետ քաղաքն, աթոռ թագաւորաց Հայոց Մեծաց: Եւ Դուին քաղաքն նման նմին. և Արտաշատ քաղաք՝ ուր կայ խոր Վիրտան, տեղիք չարչարանացն սրբոյն Գրիգորի սուրբ Լուսաւորչին՝ 'ի մէջ ծիծէն երեքտասան ամ. և յետոյ բերաւ մարմինն Սուրբ Լուսաւորչին, ձեռամբ Գրիգորի Մագիստրոսի 'ի կառանդնաւ պոյսէ, և եղաւ 'ի վիրտան: Եւ 'ի բնութան վիրտան կան հանդուցեայ շիրիմք երկու՝ մեծ, հռչակաւոր եռամեծի և տիեզերաւոր զարդապետացն վարդապետն և Ներսիսի Շինողին. և իզարուզտի վկային նշխարքն այլ տեղ կայ:

Իսկ 'ի կողմն Գառնոյ՝ Դարունէից Բեկեղեցին է, Հաւուց թառ, ուր կայ կենդանակերպ պատկերն փրկչական, և սուրբ աջն թաղէս առաքելոյն: Եւ Այրի վանքն, ուր կայ Գեղարդն աստուածամուխ ներկեալ արեամբ կենաւորին, և տախտակն սուրբ տապանաւորն Նոյեան նաշտապետին. և նա է տուն հաւատոյ Հայաստանեայց՝ հաստատեալ 'ի Լուսաւորչէն. Եւ Աղջոյ վանքն, ուր կայ սուրբ աջն Ստեփանոսի քահանային, և սուրբ աջն Արիստակիսի, որդւոյն Գրիգորի սուրբ Լուսաւորչին: Եւ մայրաքաղաքն Գառնի, ուր կայ գերեզման Գեորգոյ Հայրապետին և Մաշթոց վարդապետին, և գեղեցկաշէն և զարմանալի թախան Տրդատայ թագաւորին, կոտայք՝ երեւան է, քաղաքն անդ է, ուր կայ գետարգել սուրբ Նշանն, և սուրբ Սարգիս և սուրբ Կիւրակոսի աջն: Եւ ունի Այրատ գետ. Հուրաստանն՝ Բլնու ջուրն է, Քասախ գետ՝ Կարբու ջուրն է, Ազատ գետ՝ Գառնու ջուրն է, Ախուրան գետ՝ Անու ջուրն է: վայոյ ձորն՝ Եղէգէոյ ձորն է, ուր կայ կենսաբեր Սուրբ Նշանն և Հերմանի վանքն. և կայ անդ նշխարք Սիւնեաց Տէր Ստեփանոսին 'ի թանհատի

վանս: Եւ Գալոյ ձորն, ուր աթոռն է և վարժարան սուրբ վարդապետացն մերոյ: Գողթան դաւան՝ Ագուլիս է Զուղայոյն, Արապատական և Գանձակ շահաստան՝ Դավթէժ է. զառաջինն շինեաց զնա խոսրով, Հայրն Տրդատայ, և անդ նստեալ առնոյր զվրէժ արեանն Արտաւանայ՝ զգեորորդւոյ իւրոյ, զոր սպան Արաաշիր՝ որդին Սասանայ, և տասն ամ աւերեաց զառնն Պարսից, և կոչեաց զանուն քաղաքին Դաւթէժ. յետոյ Հուլայոս խանն նորոգեաց, վասն որոյ Հուլայոս թախտ կոչի այժմ: Խորամ քաղաք՝ Շամբի ձորն է, ուր կայ նախավկայն սուրբն Ստեփանոս, Հեր և Զարեանդ դաւան՝ Խոյ է. Արաաշ Մակու է, ուր կայ սուրբ առաքեալն թաղէոս: Հացունեաց գաւառն մօտ է 'ի Նախիւան քաղաք, ուր Սինեայց Տիկինն շինեաց վանք, և անդ եղ զման 'ի կենաց փայտէ, զոր ան 'ի Հերակէ, յորժամ ազատեաց ըզխան 'ի գերութենէն Պարսից, և տաւալ 'ի թարվիզու 'ի Ստամպուլ: Ի Նախիւան է ապանն մեծ նաշտապետին Նոյի, և Նոյեմկարայի Կիւնջ իւրոյ (Նոյի) 'ի Մարանդ: Բաղրակ և Սալա մաստ երի կալով դոցա, ուր կան նշխարք Բարդուղիմէոսի սուրբ առաքելոյն, և 'ի յՈրմի քաղաք՝ Բուդա Բակուբան:

Իսկ 'ի հիւսիսոյ կողմն՝ Հաճի-թարխան՝ է Հայտարխանն, Զանկզղանի աթոռն է հիւսիսական ազգին. և զայ հասանէ մինչև 'ի կովկաս լեւան, աւաթի եւ ազգն թաթարաց: Հոգթագա խանն է որդի Զանկզղանին, որ եկն նստաւ 'ի Սլանք, և գերիս որդիսն առաքեաց 'ի վերայ երեք բաժին աշխարհիս. զՄանկու խանն առաքեաց 'ի վերայ իորաւանայ, և զԱրղու խանն 'ի վերայ Հոռոմոց, և զՀուլա խանն 'ի վերայ Հայոց և վրաց և Բարբելացոց, և առին դռուր աշխարհս: վրկանի աշխարհն՝ կիրիմ է, ձգի մինչև 'ի Եգիպտոս մոլն. և ապա դաշան Գաղգայ, ուր կայ սուրբ Սարգիսն, և Մշկավանքն և Մակարայ վանքն. և բերդն կայնն և կէծոն: Ի վե-

յոյն ժեռա արդւոյ՝ Զորոյ-գետին՝ են
 քննել հայապալ է հաշտեալսր սուրբ
 ուրախի Հայրապետ և Սանահինն, զոր
 շինեաց խոստովանալ թաղութին, կինն
 Մշտոյ ողորմածին ի չորեքհարիւր և
 տասն թեաւհոնհին Տաշրացոց դաւառն՝
 Բաւարակի ձորն է ի տր կայ սուրբ ուխտն
 Ուխտաւորու Սուրբ-Նշտն : Տաշիր
 Ընդ ի, աւր կայ Բորայրն և Հաւաւայ
 ը Սուրբ-Նշտն : Յաճախ Սէնեցուն
 ղերեզմանն : սրանկարողորձ սուրբ հայ
 ղեռնածինն, որ եհանն ի վերին աշտու
 հէն կողմն Հաւառն, հրաժանուա թե-
 անսր անլիւանին, վրան անթ գի ի խան-
 դարմանէն (?) եղրի հաթեռակիտին, ար
 հաւանեցաւ Հերակիլոյ, այն որ անդա-
 տեանց կիսան, որ վեց ամ գերի եկաց
 ի թարսիլդ, որ ղեկ կաթուղիկուս ութ-
 սուն և չորս ամ Գաղիբեդնի դաւանա-
 ղեռնալն ծնածն յաթնու տարբ Բաւա-
 ւորին մինչ ի Յաճախ Սէնեցին, որ
 կարգեաց զչորս անգործութեա, և անոց
 զլիւրաք ամենայնին ի անի Գաւթայ
 մարգարէին : Խոստովանին խոշտեի
 է իւր վիճակովն և փայտակարան՝ Տրի-
 խիւ է : Վարդանակերտ՝ Տիւնեաց վի-
 ճակն է և Սփնազք՝ Մոպթիկոյ աշ-
 խարհն է : Եզրն է վրայ աշխարհին :
 Մծիխիմ արածիրալբարան է վրայ :
 Սանկէձ Սկրլլլաւ է ի խանայ եր-
 կիրն է օծեալ խան սուրբ հայրապե-
 տին Ներսէս, որ անթ Սէնարա կալի :
 Տաշոց գաւառն ի վիրս է : Խալիբ դա-
 ւառն՝ սահմանակից է Տոյոց, և այլք
 քաղաքի :

Գաղիայ ճաղորն՝ Արդուս է, որ
 կալի թեպողալիտ, զոր պարագիւց
 Կապաւարն փորն թեպողա : և էին
 վերակալաք զսրծոյն Մովսէս թերթ-
 դըն և Գաւթի Մեյապի վիկիտիայն :
 Աղաւթիտն և Գալբերտն Սրճէ է :
 որ կան աւր ուխտն Արծաւոր, և
 Մեծոփոց վանքն և Սեանկարու Սուրբ-
 Նշտն անանապոյ Բաղրեւանդ դա-
 ւառն Մանածկերտովն՝ վաղորդակերտ
 կալի Սպահաւոր, և անդ զիսց ընդ-
 առաջ սուրբ Գաւառորին Թաղաւորին
 Տրգաւոց, մինչ ի Բարդն Բաղուան,

առ ամին եկիրառ գետին, ի ստարառ
 Նապաւ ընդինն ան իւր մկրտեաց ղիւն-
 դաւորն զօրոյն խալիկ Սեպեւան և Տար-
 բերաւին՝ Բերկի է, աւր կայ ամ ընդ
 առն Տէր Յաւակայ արգոյն վաճապորա-
 կան վան է և ար կան Գաւթ ուխտն
 վարդայ, աւր կայ Գաւթ Նշտն զոր
 երեք Հալիսիմէ կոյն և Ե Զարափոյն
 որ է Սալեպարու Գաւառն կն վա-
 պուրականի երեսուն և վեց : Ռշտունիք,
 Ռոտան, Տաւա, Անձեացիք, Կարաւան,
 որ կայ ուխտն Հոգոյ վանք և ար կեն-
 դանապիք պապկերն է Կարաւանա-
 ձին, զոր երեք Բարդիմէս աւա-
 քեան : Անդ է և Տրգաւ թագաւորն և
 Ալիէն ամիկին և Գաւթի վիկալաւ : և
 կալի սա Հաշտէն Գաւառ, Կաւթի երեւ-
 դեան Տիւրի, որ է Գկաթ և Ե Անձեա-
 ցեաց էր Կալիկոյա Սեմն խոսրով,
 հայրն արդոյն Գրիգորի Նարեկացոյն :
 Տրգաւառնիք, Երեսնեղունիք, Մար-
 դասան, Սեան, Ալիէ Նեան, Արաւդ,
 Աղբակ Մեծ և փոքր, այսքիկ ամե-
 նոյն վասպուրական կալին և և յԱՐԶ-
 տունեաց դաւառնին կան աւր Կաւթն
 Նարեկ, Նկարէն, Անձեղնապատ և Կ-
 Յակոբ : Սուրբ վաղարն, անդ է և Տր-
 կոյմն սուրբ հայրապետին Յակոբայ
 Մծնոյն և և վանք մի կայ Նկարէն ա-
 ռն և որ ունի շող ի յԱստուծոյ ի
 շափ աւառարանի մի ի զոյն աղեղնա-
 կին՝ հանգեալ սուրբ Կեղեղանի և անդ
 է Նշտորն Թուանի առաքելոյն և Ե
 Աղիտանոր կղզին, որ կայ սուրբ խա-
 հաշտապար, զոր շինեաց Գալիկ թա-
 դաւորն Արծաւոր և Աղձին՝ առ Տիւր-
 րիս գետովն կոյ և կարգեաց ըսան՝ կար-
 ճէից ըսան է, որ և այժմ կարճէք ա-
 սի անսն աշխարհին այնմիկ :

Մակոց դաւառն է ի խանտանիտ,
 որ կան բաղաւձ վանորայք : Կալն Ա-
 ճնտարիկի, որ կայ գերեզման թա-
 դաւորին Մոգոյ՝ Գաւապարայ, և սուրբ
 վարդանայ, Ե Սուրբ Կանոնց վանք,
 որ այժմ առ Սուրբ խաչ, առափ էր Ա-
 նանիտ կաթուղիկոսն Մոկացի : Բաղու-
 նիք Արձէն է, խալի և Բաղէն և Հի-
 դան, այն չորս քաղաքս իւր երկրովն

բէին յանգնդային ձորն, որ եղեալ էր 'ի մօի երթալ 'ի վերայ ծնկացն յե-
րուսաղէմ, որ արգելաւ 'ի կիզմնող
սերովբէիցն. յոր յետոյ Պուզ վարդա-
պետն Յոհաննէս շրիցաւ 'ի տեղինն,
և ել 'ի գլուխ լերինն՝ զոր այժմ Գոհա-
նալք ասեն՝ Սեպուհոյ ծայրին. և ետես
զգալի աշօք զնշանն զայն և համբու-
րեաց և ասաց Այսօր զուարճացեալ
Անձինքն, և զլերինքն 'ի վերայ նորա,
ըստ այնմ՝ թէ Զէն արքայական սպան-
ման գործի կենաց արքային, եւ մերձ
նորա կայ հռչակաւոր սուրբ ուխտն Ա-
ւագ վանք, զոր հիմնարկեալ է Թա-
ղէս առաքեալն, և կայ 'ի նշխարաց
Թաղէսի սուրբ առաքելոյն գլուխն, և
զարմանալի դեղթափն, և Պետրոսի ա-
ռաքելոյն մասն, և Բակորայ Մժբնայ
հայրապետին ասամմի՝ 'ի վերայ դեղ-
թափին, և այլ բազում մասունք: Եւ
մերձ նորա կայ վանք ուրբ Բակորայ
և սուրբ Սիոն, որ կայ 'ի Փոսի, ուր կայ
նեքքին ծնօտն սրբոյն Բակորայ՝ Մժբը-
նայ հայրապետին, և Յովաննու կարա-
պետին, ճկոյթն, և արքոց առաքելոյն
Թաղէսի մասն և Բարդուղիմէոսի բոյ-
թըն: Եւ 'ի Գէորգայ վանքն կայ մասն
սրբոյն Գէորգայ զօրավարին, և այլ բա-
զում վանքեր տիրալէն, և բազում
սրբոց վարդապետաց դամբարան և
սրբոց մասունք կան յեզրնկան:

Աթախ և Հենի, Դերջան և Բայու,
ուր զգիրն եգիտ Մեսրոպ վարդա-
պետն. այսոքիկ Արշակունիք կոչին: Ի
համախ է անառիկ բերդն, յոր պա-
հեաց յապ դաստիարակն Տրդատայ և
Խորովիկոսայ՝ ՎՏրդատ և զբոյն իւր
և զգանձն և զկուռս թագաւորացն Ար-
շակունեաց, յահէ Արտաշէին՝ սրբոյ
Սասանայ. և 'ի դալն Տրդատայ թա-
գաւորին՝ փառք ելանէ ընդառալ նո-
րա: Եւ գետն Եփրատ՝ յեկեղեցեաց դա-
ւառն է. մի ակն յԱրզրում և և եր-
կորդ ակն 'ի Արձնէ 'ի Սուրբ Ոսկէ-
նիցն. ելանէ, և անցանէ ընդ Տարօն,
և գայ անցանէ ընդ Ասորեստան, ընդ
Հոռոմոց և Պարսից սինօռն: Սիբաս-
տիա՝ Սեւաստ է, ուր կան սուրբ Քա-

ռասունքն, և գետն Ալիս. անդ է և
մարմին Պետրոսի Գեսաղարձին՝ 'ի
Սուրբ-Նշանի վանքն, զոր լինեաց թա-
գաւորն Սենեքարիմ. և Հրեշտակապետ
և այլ բազում վանորայք կան 'ի Սե-
բաստիա: Մաթակ քաղաքն և Կո-
պողովիկա և Գամրաց տունն՝ Բար-
սեղ Կեսարացուն քաղաքն է, որ է Կե-
սարիա. ուստի էին սուրբն Գէորգ և
Սարգիս նահատակն Քրիստոսի. և սա
կոչի Առաջին Հայք. Եզրնկան և Կա-
մախ՝ իւր վիճակովն մինչև 'ի Մուշ՝
երկրորդ Հայք: Մուշայ դայտէն՝ Այ-
թամարայ ծովի բոլորովն, Մոկայ, Խի-
զանովն մինչև 'ի յԱթի՝ Չորրորդ Հայք,
և Այրարատ՝ Մեծ Հայք: Զայս վաղար-
շակ առաջին թագաւորն Արշակունեաց
այսպէս բաժանեաց. զի 'ի դալն Թա-
ղէսի առաքելոյն զԹէոփիլոս աշա-
կերտն իւր եպիսկոպոս ձեռնադրեաց
Առաջին Հայոց. և վանն այդ պատճառի
անդ դնաց Լուսաւորին, և էառ զձեռ-
նադրութիւնն 'ի Ղեւոնդիէ՝ իւր իւրմէ
առաքելոյն, և այնպէս առնէին Հայք
մինչև 'ի Ժողովն փաղկեղոնի: Այս այն
Թէոփիլոսն է՝ որ 'ի Ղուկաս Աւետա-
բանչէն խնդրեաց զԱւետարանն և ըզ-
Գործս Առաքելոցն, և նա ելից զՀայ-
ցուածս նորա, և գրեաց զԱւետարանն
և զԳործս Առաքելոցն, որպէս ասէ.
Կարգաւ գրել քեզ, քաջ Թէոփիլէ:
Եւ անտի երբ լուսաւորին զնշխարա
սուրբ Կարապետին և զԱթանաղիէի
հայրապետին, և հանգոյց 'ի Տարօն՝
պարգևեալնմա՝ 'ի Ղեւոնդիէ պատրիար-
քէն, և սուրբ ճգնաւորքն Անտոն և
Կրօնիդէս 'ի սպասաւորութիւն նշխա-
րաց սուրբ Կարապետին, և ուսուցիչ
ճիւղադարարոյ ազգին Հայոց:

Կիլիկիէ՝ որ է Սիս, 'ի մէջ կայ Առ-
բոց և Գամրաց. ունի քաղաքս և ա-
նուանի սուրբն և բերդս բազումն, և
զբերդն Կապիտառայ. և զԲարձրբերդ
մօտ 'ի Մոլեւան. և վանորայս՝ զԴրա-
զարկն, զԱրքակաղնին և ԿԳառնեթո-
սուրբ ուխտն, և զԱրքաւանայ անսի-
պանն, և այլ բազում վանորայս: Եւ
զԱմբրոս աւանն, և զմայրաքաղաքն ու-

նի զՏարսուս, որ է Սիւ, և զՄորաշ: — Այս են գաւառք և աշխարհք Հայոց, զոր փոքր 'ի շատէ դրեցաք:

Իսկ 'ի Կողմանէ Պարսից' սկսեալ յարեւելից' նախ Զին և Մալին, և խու- լիայ քաղաք և աշխարհն, և են գին բու- լոր աշխարհիս. որ են ուղղափառ քրիս- տոնեայք, և ունին թագաւորութիւն և քահանայութիւն, և ունին արդար դա- տաստան և ճշմարտութիւն. ոչ որքն լայ և ոչ այրին յոգոց հանէ. և ունին գիրք միայն զՄատթէոսի Աւետարանն դուռն. և պարարտ է աշխարհն, բարե- խառն և բարելի. մի անգամ սերմանեն և չորս տարի հաց լինի, քանզի մօտ է է. 'Իրախտին. անտի զայ ամպարն և անուշահոտ ծաղկունքն, դեղ զանա- զան ցաւոց: Եւ անտի դայ 'ի Քուշա- նաց երկիրն, և ապա 'ի Ճննաց, ուս- տի էին ազգն Մամիկոնէից. երկու եղ- եղբարք Մամակ և Կոմակ, փախու- ցեալք 'ի Ճննբակրոյ' եկին առ թագա-ւորն Հայոց՝ Արտաշէս. և նա վասն քա- յութեանց նոցա՝ կարգեաց զօրավար Հայոց գնդին, և կոչեցան Մամիկո- նեայք. ուստի էր քաշն Մուշեղ, որ կո- տորեաց զգորս Պարսից գնդին՝ աղօ- թիւք սուրբ հայրապետին Ներսիսի 'ի դաշան Նպատակ, որ Ապաշի դաշտ կոչի այժմ. և սուրբն վարդան՝ թառն է նորին: Եւ այնպէս փարթամ է ուզն Ճննայ՝ զի կերպաս զգնեուն առհասա- բակ ամենեքեան. — Եւ տպա երկիրն և ազգն Թետալացոց՝ որ սահմանակից է Խորասանայ՝ յեզր Հնդկաց ծովուն:

Իսկ աշխարհն Պարսից՝ Խորասան, որ ասի Արեւելք, Նուշաուր քաղաք՝ ուր աթոռ է Պարսից թագաւորացն, ուր սուրբ Դեռնդեսանքն նահատակեցան և երանելի Մոգպեան՝ որ հաւատաց 'ի Քրիստոս: Դեռնդեսանց նահատակու- թեամբն, և հրամանաւ թագաւորին քարան 'ի Կուրան և 'ի Բագսուրան՝ խո- բին Խորասան, և ընկեցին 'ի վիրադ. և նախնդրեաց յԱսատուծոյ զի մի ծած- կեացի նահատակութիւն նորա. և եւ Յուր յատակս խորոյն, և այն է Տար- մաշուրն, և ուր որ տանին՝ և տարմը

հաւուց զհետ երթաննմա անգանդաղ:

Բալին և Բատաշիս, անդ գեղեցիկ լաճվարդն ելանէ, զոր առին աղէն Ար- չակունեաց և Կողջաւունիք կոչեցան. Հրէ և Մարաւա, ուստի գեղեցիկ ա- պըրլումն ելանէ. Էզտա՝ ուստի ագնիւ- ղուման ելանէ. Շիրազ, Ղում և Քա- շան, Ղազվին, Յոսէ և Շահրիար և Մա- զանդարան. և զայ հասանէ մինչև 'ի Սուլթանիա քաղաքն Պարսից, և Ա- րաղ կոչին առհասարակ: Եւ քա- ղաքն՝ Սպահան է, ուր Դանիէլ մար- դարէն գտեսին ետես, և կեալ ընդ- կիւրոս թագաւորին Պարսից: Ելլմա- ցիք և Մոգուց ազգն՝ Պարսից ազգն է. Նարստան և այլ բազում՝ քաղաքք, զորս անօգուտ համարիմ գրել:

Սմբղանդ՝ աթոռն է Նետապաց աղ- դին, յոյնկոյս Սարանկոյս գետոյն, որ Զահան գետ և Ամուսու անուանի, որ այժմ Գաջապաշ կոչի անուն ազգին: Մագաստան երկիրն՝ Պարսից աշխարհն է, մօտ 'ի Համիան քաղաքն:

Իսկ գաւառք Ասորոց և Մարաց՝ Եկ- բասուն՝ Ամեսիէ, աթոռ ազգին, Մա- ղաց, յորում թագաւորն Սարգանա- բազոս սպան զԱրքակոս Մար, և յետոյ Նարուզդանոսոր քակեաց գնաւ Նի- նուէ է՝ զոր շինեաց Նինուսա, և զիւր անուն եղ. 'ի վերայ քաղաքին: Նինոս թագաւոր՝ որ ունէր կին զՇամիրամ, որ երկուցեալ 'ի կնոջէն՝ փախեալ յԵլ- լազա. և նա առաքեաց առ Արա թա- գաւորն Հայոց՝ զի երթիցէ առ նա և լինիյի նմա այր. և նա անարգեաց ըզ- նա, և ոչ կամեցաւ գնալ. և Շամիրամ՝ բազում դօրօք եկն 'ի վերայ Արայի, և պատերազմեալ սպան զԱրա, և ինքն թագաւորեաց Հայոց ամս հնգետա- սան. և շինեաց զԵրդն վանայ: և կո- չեաց զանուն քաղաքին Մարաստան. զոր յետոյ Երուանդ փոխեաց, և կո- չեաց զանուն քաղաքին Երուանդաւան. յետոյ հրամանաւ Արաշէսի զԵրուան- դըն բարձին և մնաց անուն քաղաքին վան. և յետոյ որդիքն իւր սպանին զՇամիրամ: Եւ մինչև Նարուզդոգնոս- սոր 'ի Նինուէ նստէին թագաւորն Ա-

աղտուր, և նա 'ի Բաբելոն փոխեաց զա-
թառն, զդղին 'Նաբուբալոսսորայ' հայր
Բաղդասարայ :

Տիգրան և Բաբելոն՝ Պաղտատ է, զոր
Բել շինեաց և անուանեաց Բաբելոն, և
յետեղի 'Նաբուբալոսսոր' պարսպեաց
զնա : Արամ 'Արամիամ' Մծրին է, որ
այժմ 'Նիսիպին' կոչի, ավստա է արդի
Յակովբայ : Մրուճ քաղաքն 'ի Միջա-
գետս է, սաաթի էր Յակոբ Սրենցին :
Սաքաբէ՝ Շուրահայ է և որ եղին ա-
ռաքեալքն հիմն հաւատայ՝ է քաղաքն
Անտիոք՝ ավին տեղեւոյց : և անդ ալ
հաւանեաց գհաւառացեալքն՝ Գրիստոս,
նեայս : Եւ Արտաշէս կոչի անուն աշ-
խարհին՝ մինչև 'ի Հռոմկալին, որ ալ
թոռն է և դամբարան սուրբ հայրապե-
տոցն ժեթոց Գրիգորիոսեանց և Ներսի-
սեանց : Գառնական՝ Գմբէլ է, և Արամ՝
կոչի անուն աշխարհին այնմիկ :

Իսկ Հռոմոց աշխարհին քաղաք են
այսքոյն. 'Նիսպա', 'Նիկիւսոր' է, որ վի-
նակն է Գրիգորի 'Նիւսայոյն' Սինոպ՝
մարդակերպ աշխարհն է, ուր դնաց
Մառթեմայ, աւետարանիչն և Սիդորատ
առաքելոյն : Զմիւռին քաղաքն 'Նիկեա'
ցոյ՝ փոխիւ է, որ քիւրքիս (ք) 'Նիկե-
ոյց'ս հապրողեալն է քաղաքն է, քիւր-
քանքիս՝ որ է Գրիգորի, իւղանդիոն
խաղաղոյն շինեալս : և յետոյ Երուսաղե-
միանա լիաքանարն նորոգեաց զնա, և
անուանեալց յանուն փոք Կոստանդնու-
ղոյիս պատաւածապահ, քաղաք եւ քը-
նտիւն լիւն և 'հաւաքարան' յաննայն
սրբոց : և անդապահ լիաքանարին փը-
րիտառիկ Սաղաթ. որպէս 'ի վերայ
անդրի միոյ փայլ կանգնեալ (կոստան-
դիանոս) : 'ի Վէջ' քաղաքին է և նո 'ի
նորդի' անուն պիտի զամբեղաք ըստ
յոցնեալ հայնի՝ Գրիգորի : 'ի 'ի վե-
րայ տեառի պիտի Կոստանդնուց, և յամ-
ձեռնապատկերին՝ խոչ, և արեաց 'ի վե-
րայ խաչին : լի է Գրիգորի Սաղաթ' 'ի
քեւ' : Եւ անուն զքաղաքս դայս :
'Սիւսի' Երուսաղեմի լիւն լիւն, որ
ժողովն է Յոհաննոս Բատիստայի
աւետարանիչն, զոր աւաքեաց. Գոմե-
սիանոս արքայ 'ի Փատմաւ կղզին, որ

եռաւ զանիւն առաւաճային, և զը-
րեաց զաւետարանն և քչինովստ կա-
խարդն ծովառոյգ արար, և յեա ալմ-
կառան ամի դարձաւ յիսիսոպ 'ի Վի-
նակն իւր, հրամանաւ Ներսեանայ ար-
քային : Եւ 'ի չորից Աւետարանեաց ա-
լմուց, որ է առաջինն Անտիոք Ասո-
ւոյ, որ Մառթէոս գրեաց զԱւետա-
րանն՝ յեա եօթն ամի վերանալոյն
Գրիստոսի, յերայեցի լեզու : Երկրորդ՝
Ալեքսանդրիա, որ է Արանաարիա, զոր
շինեաց Ալեքսանդր Մակեդոնացի, որ
Մարկոս գրեաց զԱւետարանն՝ յեա
եօթնեաւան ամի վերանալոյն Գրիստո-
սի : 'ի յապի լեզու : Երրորդ՝ Կադմա-
տիա, որ Դուկոս գրեաց զաւետա-
րանն՝ յեա քսան և երես ամի 'ի Փը-
ռոնդ լեզու : Չորրորդ՝ Եփեսոս, ա-
լմուսն Յովնանու Աւետարանի, որ
գրեաց զաւետարանն յեա եօթնաւ-
սուն ամի, 'ի յայն լեզու, զոր յետոյ 'ի
Ստաւոյլ փոխեցին :

Քեւտոգնիկէ՝ Մակեդոնիա է, ու-
տի էր Ալեքսանդր Մակեդոնացին :
Պելլոպոնիս և Արիա՝ Կորնթոս է
իւր լիւնմիւս Գաղատիա՝ Անկուրիա է
եղալա՝ երբ կապ Մակեդոնիայ՝ 'ի
մէջ Պեղապոլոյն : Լաւոյիկէ՝ Լաւոյիկ
քաղաքն է : Նիկիովիս և Ամասիա եւ
Միսոք՝ լիաքանարանքալքն 'ի
ապին Հառուց : Ալմէր քաղաք՝ որ
ծովեղերն կայ : որ վարժարանն խնա-
սասիրաց : Բիւրլոսն ապի լիւն Պա-
պար է :

Բաղադա, ժողովոյն՝ որ եղին քչին
երեքնարիս ի եօթնեաւան ամի ճընն-
դեանի փրկչին Տեառն մերոյ Յիսուսի
Գրիստոսի, եղև ժողովն 'Նիկիոյ' ի տա-
ներորդ ամի լիաքանարութեանն Կա-
նսանդիանոսի : և պատրիարքոնք էին
Սիդորատիոս՝ Ալեքսանդրիոյ : Արիա-
տակէս և Կուրեմ Յակոբ Մծրնայ, և
Նիկիոյայոս 'ի Զմիւռնիայ : և այլք բա-
զուից, երեք հարիւր ու լիւնաւ հայրա-
պետք : Երկրորդ ժողովն յեա եօթն-
աւան և յորս քամի 'ի լիաքանարութե-
անն Մեծին թէոքալի 'ի Ստաւոյլ,
եղև ժողովն հարիւր և յիսուս ապար

հայրապետացն, և գլխաւոր էր՝ Ներսէս 'ի Հայոց և Գրիգոր Աստուածաբանն, և այլք բազումք: Երբորդ ժողովն յետ քսան և հինգ ամա եղե ժողովն յԵփեսոս, երկու հարիւր սուրբ հայրապետացն, յերկուասաներորդ աւ ի թաղաւորութեանն թեղոսի փառքս, ընդդէմ՝ Նիստորի: և գլխաւոր էին Կիւրեղ Աղեքսանդրացին, և Սահակ 'ի Հայոց՝ լծղթով միաբանեաց, և այլք բազումք:

Փոխշո՝ 'ի հորաւոյ կողմն է Երսասղեմի, դաւառ այլազգեաց, սբ կոյ ծովային, ար մի եղիւրն բժշկէ (?): Երուսղէմ՝ քաղաք՝ զոր շինեաց թաւաւորն Սաղիմ, հայրն Մելքիսեդեկի, և յետոյ Գեառա կոչեցաւ, զոր էտա Դաւիթ և արար քաղաք թաղաւորութեան: Անդ եղ զտապանակն և զայլ սրբութիւնսն, և անդ տաճարն Աստուծոյ շինեցաւ 'ի Սողոմոնէ, և երբ ոսկի երինջը Արարից և այնա զարդարեաց զտաճարն: և անդ եկն զշեղոյն հարստայ՝ լսել պիտաւորութիւնն Սողոմոնի: Եւ անդ է բոլոր անտէնութիւնն՝ Գրիգորսի՝ որ կոտարեցաւ, անդ և դապաւտան ինկելոց է՝ 'ի վարն Ռաբիայի: առաջին մարդն անդ յոռեղծաւ, և Սանդոն անդ ժողով եղաւ:

Քաղաքի թաղաւորութեան է, որ է Բեթղեմ, Մաքրեմ և Սիւքար, և Սիւքեմ՝ Սամարիա է: Ազովտոս և Գաղա և Սահաղոն և Ակկարոն՝ դաւառք են այլազգեաց 'ի կողմն հարաւոյ Երուսղեմի: Բերրոն՝ դամարանն է Նահապետացն, որ եղան յայրին Սիկիմոյ:

Ափրիկէ՝ փլունկէ է, և ունի զՀրէաստան աշխարհ, զԳալիլիա, զՍամարիա և զԵդոմիա, և յիճո երկուս՝ զՏիբեթաց և Մեռեալ ծովն, և դեան Բորդանոսն անցանէ ընդ այն, և ունի քաղաքս բաւումս, և զմայր քաղաքացն Կերուսաղէմ:

Եդիպտոս՝ որ է Մըսր, որ դեաց Գրիստոս և փախստական արար զաւրութիւն ազգին Եդիպտացւոց, և մահուկ մատաղ՝ արկեալ զձեռն իւր 'ի ծակ իմին, և անկեալն սատանայ 'ի

փառացն՝ անդ եղ զափռուն իւր, այլ՝ և զալն Գրիստոսի՝ կործանեցաւ աթոռնորա, և ծաղկեցաւ անապատն Եդիպտոսի իբրև զգլխաւոր Աստուծոյ:

Հերմուպոլիս մաս, յեդիպտոս է, և յառաջն անդ դեաց Գրիստոս 'ի տունն ոչարի կենդ միոյ, ար լաւաց և պատեաց շար մանակով և ատոց, հման է ժայրքս արաւսկի և դաւ ման արեգակն, և այլ բազում գովալթիւն և եղ զվեղամ յեդիպտոս եկաց Գրիստոս Տէրն, մեր: Եւ լաւոցման ջորն՝ ուր թափեաց Աստուածածինն, անդ յուսաւ ծառ և տունկ պալատանի: Աղեքսանդրիա քաղաք յեդիպտոս է, զոր շինեաց Աղեքսանդր Մակեդոնացին, որ աթոռ է Մարկոսի Անտաքանչին: Թեբայիք և Սկիւթ և Սինուս անապատն՝ յեդիպտոս է, ար բնակութիւն է զորք ճրդոտորաք, և գրախալ ցրեացն անդ: Եւ զոր շինեցին կախարդքն Յանէս և Յամրէս՝ զտան հնգեղաւան՝ շարչարանք որդւոցն Խաբայի: Եւ Տափնոս քաղաք՝ ուր զԵրեմիա քարկոծեցին: և այլ բազում անապատաք և քաղաք կոյ անդ:

— Արաբիա ազգաւոր է իր կալով: Եդիպտոսի և արեմաքի և Կարիքի ժողովանց զոր անդ խաղացէ Սաբիա փոքր ունի աշխարհս, երկուս զՏափնոս և զԹաւոնիա, և զՄարս, զոր և տունն Ռաբահամա կոչեն: Սկիւթիա՝ որ թուրք անուանին, ուստի սկսանի սահմանք նոցա, 'ի Յաթըլ դետոյ մինչև 'ի Մօր լեռոն: և ունի աշխարհս՝ Թուրքի, Հիփթաղք և այլ խաժամուժ ազգ: Իսկ աշխարհին Հնդկաց աթոռն են, առաջինն՝ Սինաիտանակ քաղաք, որ եթն տակ պարիսպ ունի, ամէն պարսպի վէջ հարիւր հազար տուն, որ է՝ Եթնհարիւր հազար, և նա աթոռ է Հնդկաց թաղաւորացն, զոր Արեւնէր և Յովասափ նստէին, երկրորդ աթոռն՝ Մինդան է անուն: և երրորդն Բետար, և ունի երկու գունն ծովուն, և առաջին գունովն 'ի վերայ Հրմուզու գան Խորասանու վաճառականքն: և երկրորդ գունովն 'ի վերայ Կարբեգոն կղզոյն գան 'ի Բաբելոն: — Արաբա,

ցւոց անապատն 'ի Հնդստան է, ուստի եկն Բարդամ ճգնաւորն և լուսաւորեաց զՈվասափ: — Եւ 'ի կողմն արեւմտից հարաւոյ Հապաշաստան է, և ամօռ թագաւորաց նոցա՝ մայրաքաղաքն Եթովպիոս:

Իսկ 'ի կողմն արեւմտից՝ Ֆռանդաստան է. և Սպանիա է երեքանդիւնի, ուր նշխարք Բակորայ առաքելոյն, և անդ է բովն սոկեհանաց, ուր չարչարեն զմահապարտս: Եւ յարեւմտից կողմանէ գնայ հաստնէ յԱլկանացւոց աշխարհն, և անտի 'ի Պընձէ քաղաքն, որ աւերակ է այժմ, և նա կոչի Լիւրիկէ, որ է եղբ աշխարհի՝ ուր գնաց Պաւղոս: Եւ ապա աշխարհն Ալամանաց, ուր կայ Եգր Աստուածածինն. և են նոքա յազգէն Արշակունեաց՝ արիական ազգէն Տրդատայ, զոր խնդրեաց կոստանդիանոս, և Տրդատ պարգեւեաց նմա չորեքհարիւր մարդ: — Գերմանացւոց աշխարհն՝ երի կալով Գաղղիոյ, հիւսիսային ովկիանոսիւ: Դաղմատիա՝ երի կալով Գաղղիոս՝ ակամբք Դանուբոյ գետոյն: Իսաւրիա յարեւելից Գալլիոս, Դաղմատիոս հարաւոյ կուսէ:

Եթե՛ն Հոմ, զոր շինեաց Ռոմլոս թագաւորն. ուր կան ակունքն աշխարհի՝ Պետրոս և Պաւղոս, որ ամօռ և պատրիարքարան է Լատինացւոց, որ են Ֆռանդք: — Եւ չորս ամօռք կան

յարեւմուտս. Հոսփմ և Միլան, Անկլիա և Փարէզ, և երեք քաղաքն՝ ամօռ են աշխարհակալ թագաւորաց. և Փարէզ քաղաքն դասատուն վարդապետաց: — Եւ ապա յայնկոյս Դանուբոյ գետոյն՝ ազգն Գոթաց. և ապա Ռուսաց, որ Մոսկովի է անուն քաղաքին, որ է ամօռ ազգին Ռուսաց: Եւ Ուլխաց ազգն ստահմանակից է նմին. և ապա ազգն Պուլղարաց գայ հասանէ 'ի Սարմատացիք և Սուրմատացիք և 'ի Վիրս. այսոքիկ ումնայն յարեւմուտք են 'ի կողմն հիւսիսայ:

Թրակաց աշխարհն 'ի յարեւելից կողմանէ Դաղմատիոս ունի. և Թրակիա քաղաքն ունի աշխարհս եօթն, գետք և քաղաքս և կղզիս. և քաղաքն Սամանդրիս և 'ի վերայ Լաւփայ և Սեչովայն՝ գայ հասանէ մինչև 'ի կոստանդինուսպոլիս:

Եւ վենետիկն ամօռ է և 'ի մէջ ծովին, ուր քրմիսքարն բանի և զարծաթըն սոկի ներկէ:

Ձի երկոտասան ազգք և լեզուք Ֆռանկն է, ութ Հոռոմն, և վրացին է ութ: — Եւ Յաւինթոս քաղաք է 'ի Թրակիա, մօտ 'ի Ստագիրա, ուստի Արիստաէլն էր: Եւ այլ բազում ազգք և քաղաք և աշխարհ, զորս անօգուտ համարիմ շարագրել. վասն որոյ ոչ կամեցայ գրել, զի այս բաւական է մեզ:

